

ХИМОЯЛАНГАН МАЙДОНДА ЕТИШТИРИЛГАН ПОМИДОР ДУРАГАЙЛАРИНИНГ ЎСИШИ, РИВОЖЛАНИШИ ВА ХОСИДОРЛИГИ

С. Т. Санаев

ТошДАУ СФ профессори

Ж. И. Эргашев

СамДУ магистранти

А. И. Набиев

Тош ДАУ магистранти

Аннотация: Ушбу мақолада помидорнинг халқ хўжалигидаги аҳамияти, таркиби ҳамда химояланган ерларда етиштирилган помидор дурагайларнинг ўсиши, ривожланиши ва ҳосилдорлиги ҳақида маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: Помидор, химояланган майдон, сабзавот, дурагай, вегетация, фенологик кузатишлар, биометрик ўлчовлар, екин сифати, бир тупдан олинадиган ҳосил, ҳосилдорлик, ҳосилдорлик.

Кириш. Ўзбекистонда аҳоли жон бошига йил давомида помидор ишлаб чиқариш 15-18 кг ни ташкил этмоқда. Бу эса тавсия этилган оқилона меъёрдан 7-10 кг кам бўлиб қолмоқда. Шунинг ҳисобга олиб республикамиз ҳукумати, жумладан Вазирлар Маҳкамаси томонидан хўжаликларда помидор майдонини кенгайтириш ва ҳосилдорлигини ошириш орқали талабни қондиришга алоҳида эътибор бермоқда.

Ўзбекистонда помидор очик майдонда сабзавотлар экиладиган умумий майдоннинг 45-50 фоизини эгаллайди. Химояланган майдонларда эса помидор 40-42 % майдонни эгаллайди ва иссиқхона ялпи сабзавот маҳсулотларининг 30 % ини ташкил этади. Помидор ҳосили истеъмолда янгиланган, тузланган, сиркаланган ҳамда консерва саноатида қайта ишланиб – томат-пюре, томат-паста ва томат шарбати ҳолида ишлатилади.

Помидорнинг пишган қизил меваси таркибида, ҳўл вазнига нисбатан 6,0-6,6 % курук модда, 0,95-1,0 % оксил, 3,0-4,0 % шакар, 0,2-0,3 % мойлар, 0,8-0,9 % целлюлоза, 0,6 % кул, 0,5 % органик (олма, лимон) кислоталар, 19-35 мг/% витамин «С» (аскарбин кислотаси), 0,2-2,0 мг/% каратин, 0,3-1,6 мг/% тиамин (В₁), 1,5-6,0 мг/% рибофлавин (В₂) кабилар сақлайди. Помидор мевасининг биокимёвий таркиби етиштириш шароитига ва технологиясига, навига, меваларнинг пишиш даражасига, ҳосилни йиғиш муддатига қараб қисман ўзгариб тўради (Т.Э.Остонақулов., В.И.Зуев., О.Қ.Қодирхўжаев 2019).

Аҳолини помидор ва унинг маҳсулотларига бўлган эҳтиёжни қондириш истеъмолда мавсумийликни бартараф этишнинг асосий йўлларида бири кам харажатли баҳорги плёнкали иссиқхоналардан унумли фойдаланиш, юқори ҳосилли нав ва дурагайларни танлаш, ресурстежамкор технологияларни қўллаш асосида ҳар бир м² дан олинадиган ҳосилдорликни оширишдан иборат.

Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 20 ноябрдаги ПҚ-4020-

сонли “Иссиқхона комплексларини ривожлантириш учун қўшимча шарт-шароитлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги, 2019 йил 20 март ПҚ-4246-сонли “Ўзбекистон Республикасида боғдорчилик ва иссиқхона хўжалигини янада ривожлантириш чора-тадбирлар тўғрисида” ги қарорларида ҳам бир қатор вазифалар белгилаб белгиланган.

Тадқиқот жойи, объекти ва услублари. 2021-2022 йилларда олиб борилган илмий тадқиқотларимизда Самарқанд вилояти Тойлоқ туманида жойлашган Сабзавот полиз экинлари ва картошкачилик илмий тадқиқот институти Самарқанд илмий тажриба станцияси шароитида баҳорги плёнкали иссиқхоналарда помидор нав ва дурагайлари етиштиришга мослиги бўйича танланиб, етиштириш технологиясининг айрим элементларини ишлаб чиқилди. Тадқиқотимиз объекти сифатида помидорининг Баҳор F₁ н-т, Аламина F₁, Малинка F₁, Веста F₁, Венера F₁, Махиток F₁ дурагайлари, ҳамда иссиқхона олинди. Тадқиқотнинг предмети бўлиб, помидор дурагайлари ўсимликларининг ўсиши, ривожланиши, барг, поя ва мевалари хизмат килди. Тадқиқотлар умумқабул қилинган услублар асосида ўтказилди.

Тадқиқот натижалари. Олиб борилган тажрибаларимиз помидор дурагайлар уруғлари экишга тайёрлаш ва кўчатларини етиштиришдан бошланди. Бунда помидор уруғлари январ ойининг бошларида плёнкали кўчатхонада озик аралашмаларга тўлдирилган 10 см ҳажмли полиэтилен қопчаларга ҳар бир уяга бир донадан экилади. Помидор ниҳоллари униб чиққандан сўнг 55-60 кун мобайнида 6-7 та чинбарг ҳосил қилгунча кўчатхонада ўстирилди.

Тажрибада кўчатларни доимий жойга яъни баҳорги иссиқхонага лента усулида экиб ўстирилди. Бунда ленталар ораси 90 см, қаторлар орасини 60 см ва ўсимлик туплари орасини 40 см дан қилиб жойлаштирилди. Тажрибада фенологик ва биометрик кузатувлар олиб борилди.

Тажрибада ўрганилган помидор дурагайларда фенологик кузатувлар натижасига кўра, экилган уруғлар униб чиқиши 5 - 6 кунда қайд этилди.

Ўрганилган дурагайлар орасида нисбатан эртароқ униб чиқан ниҳоллар Малинка F₁ ва Веста F₁ дурагайларига тегишли бўлиб, ниҳолларнинг ўниб чиқиши экилганнинг 4-5 кунда қайд этилди. Экилган уруғларнинг нисбатан кеч униб чиқиш Аламина F₁, ва Мохиток F₁ дурагайларида кузатилиб экилганнинг 6 кунда қайд этилди.

Ўрганилган дурагайлар ўсимликларининг биринчи ва бешинчи чинбарглари пайдо бўлиши кузатилди. Бунда биринчи чинбарглар ҳосил бўлиши дурагайлар аро 6 - 7 кунда намоён бўлди. Бешинчи чинбарглари эса 24 - 27 кунда, яъни энг эртароқ 24 кунда Малинка F₁ дурагайида кузатилди. Қолган дурагайлада 25 - 27 кун оралиғида қайд этилди. Шоналарнинг пайдо бўлиши кузатилганда яъни биринчи шона пайдо бўлган кун энг эрта 38 - 40 кунда Малинка F₁ ва Веста F₁ дурагайида кузатилди. Қолган дурагайлар нисбатан кеч шоналади. Тажрибада ўрганилган дурагайларнинг гуллаши кузатилганда дурагайлар аро 50 - 53 кунни ташкил этиб, нисбатан эрта гулга кириш Малинка F₁ ва Веста F₁ дурагайларида қайд этилди.

Тажрибаларимизда ўсимликда шингилларнинг пайдо бўлиши ва меваларни шаклланиши ҳам тадқиқ қилинганда ҳар бир тупда ўртача шингиллар сони 12,8 - 12,4 та, мевалар сони эса 28,6 - 33,4 дона бўлди.

Баҳорги иссиқхона шароитида ҳар хил дурагайларни ҳосилдорлик кўрсаткичлари ҳам аниқланди. Бунда ҳар бир ҳосил теримда ҳар бир дурагай бўйича ҳосил алоҳида торозида

Ўлчаниб бир квадрат метрдаги ўсимликлардан олинган ҳосилдорлик кўрсаткичлари аниқланди. Ўрганилган дурагайларда товарбоп ҳосил чиқими бир биридан фарқланди. Бунда энг юқори товарбоп ҳосил Малинка F₁ (15,8 кг) ва Веста F₁ (14,7 кг) дурагайларида қайд этилиб бир метр квадратдан дурагайлар аро 11,9 - 15,8 кг ҳосил олинди ва товарбоп ҳосил улуши эса 85,8 - 95,2 фоизни ташкил этган. Қолган дурагайларларда товарбоп ҳосил миқдори 10,2 – 15,04 кг ни ташкил этди.

Хулоса. Ҳимояланган ёпиқ усулда ўстиришга мос помидор дурагайларни ўстиришда, ҳар қандай тупроқ иқлим шароитига мос дурагайларни тўғри танлаш ҳар бир метр квадрат ердан 14,4 – 15,8 кг дан ошириб товарбоп ҳосил олишни таъминлар экан.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 20 ноябрь ПҚ-4020-сонли “Иссиқхона комплексларини ривожлантириш учун кўшимча шарт-шароитлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 20 март ПҚ-4246-сонли “Ўзбекистон Республикасида боғдорчилик ва иссиқхона хўжалигини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори.
3. Зеув В.И. ва бошқалар. Ҳимояланган жой сабзавотчилиги. Т., 2014. 194 бет.
4. Остонақулов Т.Э., Зуев В.И., Қодирхўжаев О.Қ. Сабзавотчилик. Т., 2019, 460 бет.
5. Санаев С.Т., Эргашев Ж.И. Ҳимояланган ерларда помидор ўстириш хусусиятлари. International scientific journal «global science and innovations 2021: central asia» 102-105 с. Nur-sultan, kazakhstan, december 2021.
6. Эргашев Ж.И., Санаев С.Т., Халмирзаев Б.Х., Нормурадов Д.С. Баҳорги плёнкали иссиқхоналарда помидор дурагайларнинг ўсиши, ривожланиши ва ҳосилдорлиги. Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси: илмий журнал №5/1 (89), 123-125 бетлар. 2022.